

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

**ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ СЕМЕНА КУЗНЕЦЯ**

ЕКОНОМІЧНА ТЕОРІЯ

**Методичні рекомендації
до практичних робіт
для студентів усіх спеціальностей
першого (бакалаврського) рівня**

**Харків
ХНЕУ ім. С. Кузнеця
2020**

УДК 330.8(07.034)

E45

Укладачі: І. В. Пивавар
І. Ф. Лісна
Н. І. Шифріна

Затверджено на засіданні кафедри економічної теорії та економічної політики.

Протокол № 7 від 23.12.2019 р.

Самостійне електронне текстове мережеве видання

Економічна теорія [Електронний ресурс] : методичні рекомендації до практичних робіт для студентів усіх спеціальностей першого (бакалаврського) рівня / уклад. І. В. Пивавар, І. Ф. Лісна, Н. І. Шифріна. – Харків : ХНЕУ ім. С. Кузнеця, 2020. – 42 с.

Подано методичні рекомендації до виконання практичних робіт із навчальної дисципліни, призначені для отримання студентами практичних навичок щодо використання понятійно-категоріального апарату економічної теорії, ґрунтовного оволодіння сутністю економічних явищ і процесів, забезпечення базової фундаментальної теоретичної підготовки, необхідної для подальшого вивчення циклу економічних дисциплін, глибокого розуміння законів і основних тенденцій формування та розвитку економічних систем.

Рекомендовано для студентів усіх спеціальностей першого (бакалаврського) рівня.

УДК 330.8(07.034)

© Харківський національний економічний університет імені Семена Кузнеця, 2020

Вступ

Економічний розвиток сучасного суспільства стає вагомою причиною виникнення низки різноманітних проблем щодо функціонування економічних явищ та процесів, які відбуваються у ньому. Визначенню завдань економічної політики держави, формуванню основних пріоритетів та напрямів розвитку всіх галузей економіки сприяє глибоке вивчення та розуміння об'єктивних економічних законів, принципів управління виробництвом і методів господарювання.

Теоретичне осмислення глобалізаційних процесів сучасного світу можливе лише за умови пізнання фундаментальних засад функціонування й розвитку національних господарств, їх взаємозв'язків та тенденцій формування загального цивілізаційного процесу.

Навчальна дисципліна "Економічна теорія" є базовою навчальною дисципліною та вивчається згідно з навчальним планом підготовки фахівців освітнього ступеню "бакалавр" усіх напрямів підготовки для всіх форм навчання.

Мета навчальної дисципліни: формування системи теоретичних знань щодо понятійно-категоріального апарату економічної теорії; ґрунтовне оволодіння сутністю економічних явищ і процесів; забезпечення базової фундаментальної теоретичної підготовки, необхідної для подальшого вивчення циклу економічних дисциплін; глибоке розуміння законів і основних тенденцій економічного розвитку суспільства.

Актуальність вивчення дисципліни "Економічна теорія" в Україні ґрунтується на необхідності формування системи економічних знань та подальшого розвитку основних тенденцій економічної системи суспільства.

Одним із видів практичної роботи є написання есе в довільній формі. Вибір теми студент повинен здійснювати самостійно, він має залежати від особистих інтересів і переваг. Завдання виконується індивідуально. Обсяг роботи має становити 3 – 4 стор., формат А4. Під час оцінювання есе будуть враховані: здатність здійснювати критичне та незалежне оцінювання проблемних питань, вміння пояснювати альтернативні погляди та аргументувати власну позицію, застосування аналітичних підходів, якість та чіткість викладення міркувань, логіка, структуризація та обґрунтованість висновків, самостійність виконання роботи.

Змістовий модуль 1

Загальні питання сучасної економіки

Тема 1. Введення в економічну теорію

- 1.1. Розвиток економічної думки.
- 1.2. Предмет та функції економічної теорії.
- 1.3. Методи пізнання економічної теорії.

Метою вивчення теми є формування у студентів знань щодо внеску основних економічних шкіл у визначення предмету економічної теорії, а також вмінь та навичок з використання загальних і специфічних методів наукового пізнання.

Практичні завдання

Визначте, яке з положень правильне, а яке помилкове. Відповідь поясніть.

1.1. Практична функція економічної теорії полягає у тому, що вона є основою економічної політики держави.

1.2. Економічна теорія – це наука, яка вивчає виробничі відносини між людьми в процесі виробництва, розподілу, обміну і споживання економічних благ.

1.3. Формальна логіка як метод економічної теорії об'єднує такі наукові методи, як аналіз, синтез, індукцію, дедукцію, аналогію та порівняння.

1.4. Аналіз – це процес розкладу складного економічного явища на більш прості складові.

1.5. Діалектика – передбачає дослідження економічних явищ і процесів у русі та взаємозв'язку з іншими явищами і процесами.

1.6. Вислів "Гроші – це всезагальний еквівалент" відноситься до позитивної економіки.

1.7. Вислів "Чисельність робочої сили Польщі складає 36 млн осіб, а чисельність безробітних – 6 млн осіб" належить до позитивної економіки.

1.8. Економічна теорія – це суспільна наука, яка в західній економічній думці отримала назву "економікс".

1.9. Меркантилізм головну увагу приділяв політиці протекціонізму.

1.10. Економічні закони відрізняються від законів природи тим, що закони природи завжди діють однаково, а економічні закони можуть змінюватися, якщо змінюються економічні умови життєдіяльності у суспільстві.

Проблемні завдання

1. Установіть відповідність між методами пізнання та їхніми характеристиками:

Методи	Характеристика
1. Аналіз	а) виведення принципів із фактів;
2. Синтез	б) метод пізнання, який розчленує ціле на складові і досліджує їх окремо;
3. Індукція	в) метод пізнання, який з'єднує окремі частини в єдине ціле;
4. Дедукція	г) метод пізнання, оснований на умовиводах від загального до часткового

2. Як ви розумієте тезу: "Під час аналізу економічних форм неможливо користуватися ні мікроскопом, ні хімічними реактивами. Те та інше повинна замінити сила абстракції"? Розкрийте зміст метода наукової абстракції, приведіть приклади.

3. Установіть відповідність між класифікацією законів та їхніми прикладами. Відповідь аргументуйте:

Класифікація законів	Економічні закони
1. Загальні закони	а) закон зростання потреб;
2. Специфічні закони	б) закон економії часу;
3. Особливі закони	в) закон феодалної ренти;
	г) закон попиту;
	д) закон грошового обігу;
	е) закон вартості

Тематика есе

1. Економічні закони та їх роль у сучасному світі.

2. Класифікація функцій економічної теорії.

Евристичні завдання

1. Проаналізуйте концепції різних економічних шкіл у визначенні предмета економічної теорії. Вам відомо, що предмет економічної теорії різні дослідники у різні часи визначали по-різному. Поясніть, чим це зумовлено, використовуючи такі критерії:

- а) соціальне походження дослідника;
- б) час, в який формувалися погляди дослідників;
- в) мета, якій присвятив дослідник свої роботи;
- г) рівень розвитку країни, у якій жив дослідник.

2. Дайте відповідь на запитання: навіщо потрібна економічна наука суспільству? Поясніть чому недостатньо технічних наук, які відповідають на конкретні запитання, пов'язанні з виконанням практичних завдань.

3. Економічні експерименти досить дорогі та тривалі. Чи можливо їх замінити економіко-математичними моделями. Відповідь обґрунтуйте.

Тема 2. Економічна система та закони її розвитку

2.1. Економічні потреби та інтереси.

2.2. Економічна система: сутність, структура та основні типи економічних систем.

2.3. Власність у системі суспільного виробництва.

Метою вивчення теми є формування у студентів знань щодо соціально-економічного устрою суспільства, а також вмінь та навичок з аналізу різних економічних систем, визначення їх переваг і недоліків, аналізу різних типів та форм власності, розуміння проблем власності і економічної влади в Україні і світі.

Практичні завдання

2.1. На рис. 1 наведено графічну інтерпретацію кривої виробничих можливостей (КВМ) підприємства, яке випускає товари А і В.

Визначте, як зміниться розташування КВМ на графіку, якщо:

а) технологію виробництва товару А буде удосконалено, а технологія виробництва товару В залишиться без змін;

б) обидві технології виробництва товарів А і В будуть однаковою мірою удосконалені.

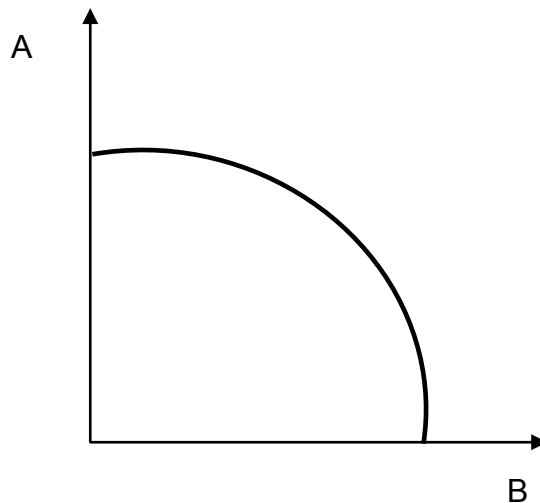

Рис. 1

Приклад виконання практичного завдання 2.1

Крива виробничих можливостей (КВМ) – це графік, який показує безліч крапок, що представляють різні комбінації одночасного виробництва двох альтернативних товарів за повного використання обмежених ресурсів.

а) якщо технологію виробництва товару А (Рис. 2) буде удосконалено, а технологія виробництва товару В залишиться без змін, то кожна точка КВМ, яка показує величину виробництва товару А, зміститься вгору, бо випуск товару А збільшиться в кожній точці крім "0" (коли випуск товару А – дорівнює нулю, а випуск товару В – максимальний):

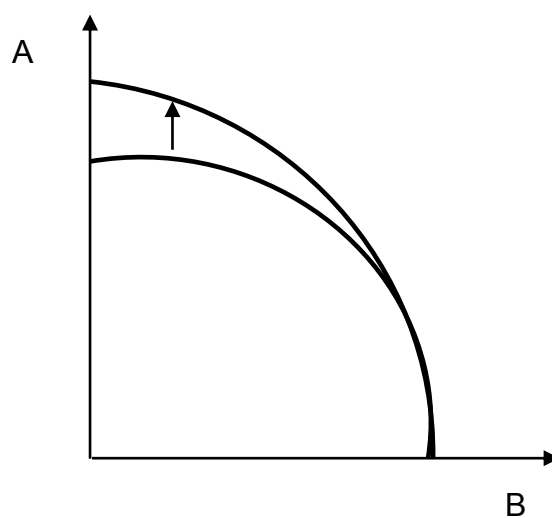

Рис. 2

б) у випадку коли обидві технології виробництва товарів А і В будуть однаковою мірою удосконалені вся крива зсунеться праворуч і вгору, бо в кожній точці збільшиться випуск товарів А і В (Рис. 3):

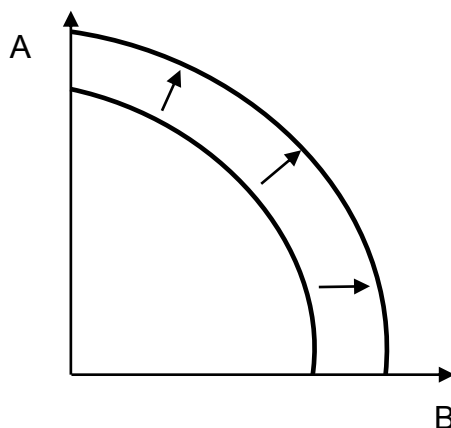

Рис. 3

2.2. Розташуйте потреби класифікаційної моделі А. Маслоу в їхній ієрархічній послідовності: Саморозвиток і Самореалізація; Фізіологічні потреби; Повага і Визнання; Безпека і Захищеність; Соціальні потреби.

Приклад вирішення практичного завдання 2.2

Абрахам Маслоу вважав, що на першому рівні задовольняються фізіологічні потреби (їжа, сон тощо), на другому – потреби в безпеці (себе, своєї родини, стабільності своїх доходів тощо), на третьому – соціальні потреби (друзі, родина), на четвертому – повага і визначення (робота, кар'єра), на п'ятому – саморозвиток і самореалізація (схильність до творчості тощо).

2.3. До кожної економічної потреби підберіть відповідну класифікаційну ознаку:

№ п/п	Потреба	Позначення	Класифікаційна ознака
1	Гроші	А	Першочергові
2	Предмети першої необхідності	Б	Ненасичені
3	Благоустрій міста	В	Первинні
4	Предмети розкоші	Г	Суспільні

2.4. До кожної представленої економічної системи підберіть відповідну характеристику:

№ п/п	Потреба	Позначення	Класифікаційна ознака
1	Традиційна	А	Мінімальне втручання держави в економічні процеси
2	Командна	Б	Значний вплив традицій, релігії
3	Ринкова	В	Планова економіка
4	Змішана	Г	Різноманіття форм власності на ресурси

2.5. Оберіть форму власності, якої немає в Україні:

- а) державна;
- б) колективна;
- в) муніципальна;
- г) підприємницька;
- д) приватна.

2.6. На рис. 4 наведено графічну інтерпретацію кривої виробничих можливостей (КВМ) підприємства, яке випускає товари А і В.

Визначте, як зміниться розташування КВМ на графіку, якщо технологію виробництва товару В буде удосконалено, а технологія виробництва товару А залишиться без змін.

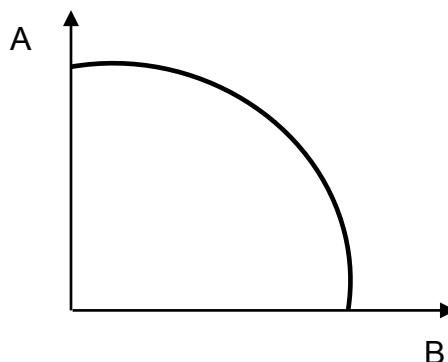

Рис. 4

2.7. Лібералізація економіки передбачає існування поряд із державною власністю інших форм власності, тому цей процес є формою:

- а) приватизації;
- б) роздержавлення;
- в) немає вірної відповіді.

2.8. На рис. 5 приведено графічну інтерпретацію кривої виробничих можливостей (КВМ) підприємства, яке випускає товари А і В.

Визначте, як зміниться розташування КВМ на графіку, якщо підприємство зменшить кількість ресурсів, які використовуються для виробництва товарів А і В.

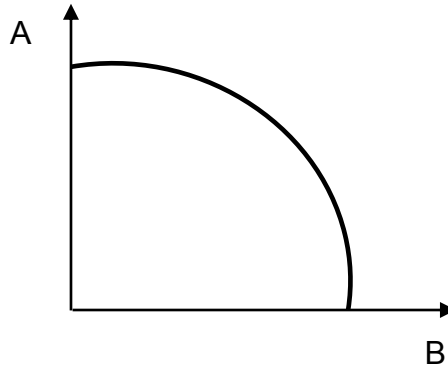

Рис. 5

2.9. Розташуйте наступні економічні потреби в їхній ієрархічній послідовності, користуючись всезагальним економічним законом зростання потреб: Вода; Їжа; Спорт; Комп'ютерні ігри; Розваги, Гроші, Нерухомість.

2.10. Оберіть ознаки, які характерні для ринкової економічної системи:

- а) примітивні знаряддя праці;
- б) відсутність соціального захисту населення;
- в) вільне ціноутворення (під впливом попиту та пропозиції);
- г) відсутність конкуренції;
- д) переважання приватної власності.

2.11. Оберіть ознаки, які характерні для командної економічної системи:

- а) примітивні знаряддя праці;
- б) високий рівень соціального захисту населення;
- в) централізована система ціноутворення;
- г) відсутність конкуренції;
- д) переважання приватної власності.

2.12. Продаж державних підприємств є формою:

- а) приватизації;
- б) роздержавлення;
- в) комерційної діяльності.

Методичні рекомендації до практичних завдань

Для вирішення завдань 2.6, 2.8 необхідно скористатись прикладом розв'язання 2.1, та теоретичним матеріалом щодо виробничих можливостей суспільства. Для вирішення практичних завдань 2.3, 2.9 необхідно скористатись прикладом розв'язання 2.2, та теоретичним матеріалом щодо економічних потреб та інтересів.

Виконуючи завдання 2.4, 2.10, 2.11, необхідно скористатись теоретичним матеріалом щодо сутності та видів економічних систем. Для вирішення завдань 2.5, 2.7, 2.12 – теоретичним матеріалом щодо власності в системі суспільного виробництва.

Тематика есе

1. Змішана економічна система, її переваги та недоліки.
2. Проблеми відносин власності в Україні.

Запитання для самодіагностики

1. Дайте визначення потреби людини.
2. Проілюструйте на прикладі різницю між економічними та неекономічними потребами.
3. Як ви вважаєте, потреби мають ієрархічну структуру, стосовно всезагального економічного закону зростання потреб?
4. Дайте характеристику основним потребам за класифікацією Абрахама Маслоу.
5. Які обмеження містить в собі крива виробничих можливостей?
6. На які три питання має відповідати економічна система?
7. Назвіть основні ланки економічної системи.
8. Перелічіть основні характеристики традиційної, командної, ринкової та змішаної економічних систем.
9. Що мається на увазі під правом власності?
10. Чим відрізняються процеси роздержавлення і приватизації?

Евристичні завдання

1. Складіть свою індивідуальну ієрархію потреб, взявши за основу піраміду потреб А. Маслоу та всезагальний економічний закон зростання потреб. Визначте, які потреби вашої ієрархії будуть первинними, а які вторинними.

2. Проілюструйте на прикладі, які сучасні країни мають риси традиційної, командної, ринкової та змішаної економічної системи.

Тема 3. Організація виробництва

3.1. Основні форми суспільного господарства.

3.2. Вартість товару.

3.3. Гроші, їхнє походження та сутність.

Метою вивчення теми є формування у студентів знань щодо форм організації суспільного виробництва, а також вмінь та навичок з оцінювання різних форм товарного виробництва, аналізу економічних теорій про вартість товару (теорія трудової вартості, теорія "трьох факторів виробництва", теорія граничної корисності), аналізу дії закону вартості.

Практичні завдання

3.1. За рік ціни в країні зросли на 5 %, обсяги виробництва скоротилися на 10 %. Швидкість обороту грошової зменшилася на 12 %. На скільки відсотків необхідно змінити кількість грошей, що знаходяться в обігу?

Приклад вирішення завдання 3.1

Розрахуємо, необхідну кількість грошей, що знаходяться в обігу, за допомогою рівняння Фішера:

$$M \times V = P \times Q, \quad (3.1)$$
$$\text{або } M = \frac{P \times Q}{V},$$

де M – кількість грошей в обігу;

V – швидкість обертання грошей;

P – середній рівень цін;

Q – обсяг національного виробництва.

Оскільки дані задачі подані у відносних одиницях (відсотках), то рівняння Фішера можна записати так:

$$I_M = \frac{I_P \times I_Q}{I_V}.$$

Підставивши дані у формулу (3.1), отримуємо:

$$I_M = \frac{105 \times 90}{88} = \frac{1.05 \times 0.9}{0.88} = 1,07.$$

Отже, кількість грошей необхідно збільшити на 7 %.

3.2. Як зміниться швидкість обертання грошей, якщо за рік кількість грошей, необхідних для обігу, зменшиться на 15 %, середній рівень цін збільшиться на 7 %, а кількість вироблених товарів та послуг зменшиться на 8 %.

Визначте, яке з положень правильне, а яке помилкове. Відповідь поясніть.

3.3. Під суспільним розподілом праці розуміється відокремлення товаровиробників один від одного.

3.4. Споживча вартість – це якість товару обмінюватися на інші товари.

3.5. Вартість товару реалізується в процесі його купівлі-продажу.

3.6. Гроші також є товаром.

3.7. Існує дві основні концепції походження грошей: раціоналістична й еволюційна.

3.8. У своїй еволюції гроші виступали у вигляді металічних, паперових і кредитних грошей.

3.9. В сучасних умовах функцію світових грошей виконують євро і долар.

3.10. Функцію міри вартості виконують реальні гроші, а функцію засобу обігу – повноцінні.

3.11. Під час сплати заробітної плати працівникам бюджетної сфери гроші виконують функцію обігу.

3.12. У зв'язку зі скасуванням системи золотого стандарту функцію засобу накопичення почали виконувати паперові гроші.

Тематика есе

1. Суспільний поділ праці та його вплив на розвиток економіки.
2. Проблеми інфляції в Україні та світі.

Евристичні завдання

1. Укажіть, у якій послідовності з'являлись:
 - а) ринкова економіка;
 - б) економічна відокремленість товаровиробників;
 - в) товарне виробництво;
 - г) вільний обмін ресурсами;
 - д) натуральне господарство;
 - е) суспільний поділ праці.

2. Укажіть, у якій послідовності розроблялись такі теорії вартості:

- а) неокласична;
- б) марксистська;
- в) трудова;
- г) маржиналістська.

3. Впишіть у таблицю які з економістів є представниками трудової теорії вартості, а які – теорії граничної корисності:

Трудова теорія вартості	Теорія граничної корисності

- а) А. Сміт;
- б) К. Менгер;
- в) К. Маркс;
- г) У. Петті;
- д) Л. Вальрас;
- е) Е. Бем-Баверк;
- є) У. Джевонс;
- ж) Д. Рікардо.

Тема 4. Виробництво та його ефективність

4.1. Структура та сутність суспільного виробництва.

4.2. Фактори виробництва.

4.3. Економічна ефективність суспільного виробництва.

Метою вивчення теми є формування у студентів знань щодо сутності виробництва та його чинників, а також вмінь та навичок з аналізу ролі окремих факторів виробництва в умовах обмеженості економічних ресурсів, розрахунку економічної ефективності суспільного виробництва.

Практичні завдання

4.1. Вартість основних виробничих фондів – 100 тис. грн. Чисельність тих, що працюють – 600 чоловік. Обсяг виробленої продукції – 1 200 тис. грн. Визначте рівень продуктивності праці, фондівіддачу і фондомісткість.

Приклад вирішення завдання 4.1

Для того, щоб розрахувати рівень продуктивності праці, необхідно використати наступну формулу:

$$Pr = П / Кс, \quad (4.1)$$

де Pr – продуктивність праці;

$П$ – обсяг продукції;

$Кс$ – середньоспискова кількість робітників (праця).

Отже, $Pr = 2$ тис. грн.

Для того, щоб розрахувати рівень фондівдачі та фондомісткості, необхідно використати наступні формули:

$$ФВ = П / Ф, \quad (4.2)$$

$$ФМ = Ф / П, \quad (4.3)$$

де $ФВ$ – фондівдача;

$ФМ$ – фондомісткість;

$П$ – випуск продукції;

$Ф$ – вартість основних виробничих фондів (капіталу).

Отже, $ФВ = 12$ грн, а $ФМ = 0,83$ грн.

4.2. У результаті застосування нового обладнання кількість працівників, зайнятих виготовленням чоловічих шкарпеток, скоротилася у два рази, а продуктивність їхньої праці зросла у чотири рази. Визначте, як змінився фізичний обсяг продукції.

Визначте, яке з положень правильне, а яке помилкове. Відповідь поясніть.

4.3. Економічні послуги завжди кількісно обмежені.

4.4. Економічні блага поділяються на товари та послуги.

4.5. Праця є фактором виробництва, але не є економічним ресурсом.

4.6. Підприємницька здібність є фактором виробництва, але не є економічним ресурсом.

4.7. Виробництво і працю не потрібно відрізняти.

4.8. Продуктивність характеристика напруги, зусиль при діяльності.

4.9. Показники соціальної ефективності виробництва: розмір ВВП та НД на душу населення; частка фонду споживання в НД, рівень життя населення, якість життя населення або індекс розвитку людини "ІРЛ".

4.10. Показники економічної ефективності: продуктивність праці, трудомісткість, матеріаловіддача, матеріаломісткість, фондівіддача, фондомісткість, капіталомісткість.

4.11. Ресурси та чинники виробництва не потрібно відрізняти.

4.12. Екологічний фактор виробництва – система спеціалізованих видів трудової діяльності та витрат, спрямованих на раціональне використання природних ресурсів, охорону навколишнього середовища, а також на його відтворення.

Тематика есе

1. Класифікація факторів виробництва.
2. Фактори економічної ефективності в Україні.

Евристичні завдання

1. Проаналізуйте фази суспільного виробництва та визначте, яка з них відіграє визначальну роль. Відповідь обґрунтуйте та проілюструйте прикладами з економічної практики.

2. Розподіліть галузі економіки на матеріальне та нематеріальне виробництво: охорона здоров'я, промисловість, сільське та лісове господарство, мистецтво, спорт, туризм, культура, юридичні послуги, транспорт, зв'язок, освіта, торгівля, будівництво.

Заповніть таблицю.

Матеріальне виробництво	Нематеріальне виробництво

Чим розрізняються сфера послуг від сфери виробництва благ.

3. Накресліть таблицю, в якій за стовбцями розмежуйте засоби та предмети праці: інструменти, механізми, машини, корисні копалини, що дані природою; труби, бочки, цистерни; будівлі, дороги, канали; сировина, напівфабрикати, обладнання, споруди.

Тема 5. Ринок: сутність, функції. Механізм функціонування ринку

5.1. Ринок: сутність, види, функції.

5.2. Основи теорії попиту та пропозиції.

Метою вивчення теми є формування у студентів знань щодо сутності ринку, його основних видів, функцій, інфраструктури, а також вмінь та навичок з аналізу основних елементів ринку та їх впливу на ціноутворення.

Практичні завдання

5.1. Функція попиту на яблука має вигляд $Q_d = -48 + 12p$, а функція пропозиції має вигляд $Q_s = 62 + 2p$, де Q – кількість даного товару; P – його ціна. Визначте рівноважний обсяг і рівноважну ціну.

Приклад виконання завдання 5.1

Для того, щоб розрахувати рівноважну ціну, необхідно прирівняти функцію попиту та пропозиції:

$$Q_d = Q_s$$

$$-48 + 12p = 62 + 2p$$

$$12p - 2p = 62 + 48$$

$$10p = 110$$

Отже, $p = 11$ – рівноважна ціна.

Для того, щоб визначити рівноважний обсяг, необхідно в рівняння попиту або пропозиції підставити рівноважну ціну:

$$Q = 62 + 2 \times 11 = 84 \text{ – рівноважний обсяг.}$$

Отже, рівноважна ціна дорівнює 11 грн, а рівноважний обсяг 84.

5.2. Крива попиту на радіоприймачі може бути представлена в такому вигляді: $Q_d = 600 - 20P$, де Q_d – обсяг попиту за місяць, P – ціна радіоприймача (грн).

Крива пропозиції радіоприймачів описується рівнянням: $Q_s = 300 + 40P$, де Q_s місячна пропозиція радіоприймачів. Визначте рівноважну ціну, та кількість реалізованих за такою ціною радіоприймачів.

Визначте, яке з положень правильне, а яке помилкове. Відповідь поясніть.

5.3. Якщо на ринку встановлюється ціна нижче рівноважної, то відповідно до закону попиту – попит збільшиться.

5.4. Ступінь реакції величини пропозиції на ті чи інші чинники називається еластичність пропозиції.

5.5. Асоціація підприємців входить до організаційно-технічної складової ринкової інфраструктури.

5.6. Ринкова інфраструктура знижує ефективність функціонування ринку.

5.7. Товари Веблена відображають соціальний статус його власника.

5.8. Види фінансових ринків: валютний, кредитний, ринок цінних паперів.

5.9. Нецінові чинники пропозиції: доходи споживачів, сезонність, мода, ціни на товари субститути і комплементи.

5.10. Ринкова інфраструктура – це система підприємств, які забезпечують прискорення руху товарів, послуг, грошей, цінних паперів, виробничі ресурсів, підвищують ефективність функціонування ринку.

5.11. Пропозиція – це кількість товарів і послуг, яку покупці можуть і бажають купити за строго певною ціною, в певний проміжок часу.

5.12. Товари Гіффена – це такі товари, які відображають соціальний статус власника.

Тематика есе

1. Класифікація ринків.
2. Ринок землі в Україні.

Евристичні завдання

1. Згрупуйте такі товари: тролейбус, куряче м'ясо, кетчуп, бензин, мобільний телефон, чай, майонез, апельсини, цигарки, жуйка, цукерки-льодяники, зошит, вершкове масло, соняшникова олія, маргарин, книга, кава, цукерки-карамельки, м'ясо індички, принтер, трамвай, картридж, ручка, брюки, мандарини, автомобіль, джинси, sim-карта, кукурудзяна олія, сметана.

Товари-субститути	Товари-компліменти

2. Покажіть вплив таких чинників на криві попиту та пропозиції (у відповідних графах необхідно поставити "+").

Чинники	Зсув кривої попиту	Рух уздовж кривої попиту	Зсув кривої пропозиції	Рух уздовж кривої пропозиції
Зміна грошових доходів споживачів				
Зміна цін на матеріали та сировину, з яких виготовляють товар				
Зміна моди на товар				
Зміна технології виробництва				
Зміна кількості споживачів				
Зміна кількості товаровиробників-постачальників				
Зміна цін на товари-субститути				
Зміна цін на товари-компліменти				

Змістовий модуль 2

Економічні основи господарювання

Тема 6. Домогосподарство в системі економічних відносин. Підприємство як товаровиробник

- 6.1. Домогосподарства як суб'єкт ринкових відносин.
- 6.2. Підприємство як суб'єкт ринкової економіки.
- 6.3. Сутність підприємництва і умови його існування.

Метою вивчення теми є формування у студентів знань щодо сутності домогосподарства, його доходів та витрат, змісту підприємства та підприємництва, їх основних видів та функцій, а також вмінь та навичок аналізу процесу кругообігу промислового капіталу.

Практичні завдання

6.1. Номінальна вартість акції 80 грн, облігації – 100 грн. Дивіденди на акцію за рік складають – 15 грн, відсоток по облігації – 18 %. Норма банківського проценту по депозитам – 12 %. Визначте курс акції та облігації.

Приклад вирішення практичного завдання 6.1

Курс акції або облигації – це їх ринкова вартість, яка розраховується за формулами:

$$\text{Курс акції} = \frac{\text{Дивіденди}}{\% \text{ банка по депозитам}} \times 100 \%, \quad (6.1)$$

$$\text{Курс облигації} = \frac{\text{Відсоток по облигації}}{\% \text{ банка по депозитам}} \times 100 \%. \quad (6.2)$$

Економічний смисл даних формул в тому, що людина, яка продає цінні папери за ринковим курсом, отримує таку кількість грошей, яку можна покласти на депозитний рахунок в банк і отримати дохід рівний доходу від володіння даним цінним папером. Отже:

$$\text{Курс акції} = \frac{8}{10} \times 100 = 80 \text{ грн.}$$

$$\text{Курс облигації} = \frac{95 \times 0,25}{10} \times 100 = 237,5 \text{ грн.}$$

6.2. Підприємець придбав нове устаткування, первісна вартість якого – 120 тис. грн, строк служби – вісім років:

а) яку суму грошей та на скільки років підприємець міг би надати в позику іншому підприємцю через два роки;

б) який прибуток отримає підприємець із цієї позики, якщо банківський відсоток за депозитами – 8 %, по кредитах – 14 %;

в) за яку суму грошей підприємець зможе продати це устаткування через три роки за наявності рівноваги на ринку засобів праці;

г) за яку суму грошей підприємець зможе продати це устаткування через п'ять років, якщо попит перевищує пропозицію у два рази? на 20 %?

Приклад розв'язання практичного завдання 6.2

а) амортизація річна визначається за формулою:

$$A_{\text{річна}} = \frac{\text{Первісна вартість}}{\text{Строк служби}}, \quad (6.3)$$

отже

$$A_{\text{річна}} = \frac{120}{8} = 15 \text{ тис. грн.}$$

Сума амортизації за два роки: $15 \times 2 = 30$ тис. грн.

Підприємець може надати в позику суму в 30 тис. грн до кінця строку служби даного устаткування, тобто на шість років. (До того моменту, поки йому не потрібно купувати нове устаткування);

б) за шість років підприємець отримає прибуток від позики:

$$30 \times 0,14 \times 6 = 25,2 \text{ тис. грн};$$

в) через 3 роки при наявності рівноваги на ринку засобів праці підприємець може продати це устаткування за залишковою вартістю:

$$\text{Залишкова вартість} = \text{Первісна вартість} - \text{Амортизація}, \quad (6.4)$$

$$\text{Залишкова вартість} = 120 - 15 \times 3 = 75 \text{ тис. грн.}$$

г) через п'ять років, якщо попит перевищує пропозицію у два рази підприємець може продати це устаткування в два рази дорожче, ніж його залишкова вартість:

$$(120 - 15 \times 5) \times 2 = 90 \text{ тис. грн.}$$

Через 5 років, якщо попит перевищує пропозицію на 20 % підприємець може продати це устаткування на 20 % дорожче ніж його залишкова вартість:

$$(120 - 15 \times 5) \times 1,2 = 54 \text{ тис. грн.}$$

6.3. Підприємець придбав нове устаткування, первісна вартість якого – 660 тис. грн, строк служби – 15 років.

а) яку суму грошей та на скільки років підприємець міг би надати у позику іншому підприємцю через сім років;

б) який прибуток отримає підприємець з даної позики, якщо банківський відсоток за депозитами – 12 %, по кредитах – 18 %;

в) за яку суму грошей підприємець зможе продати це устаткування через два роки за наявності рівноваги на ринку засобів праці;

г) за яку суму грошей підприємець зможе продати це устаткування через два роки, якщо пропозиція перевищує попит у два рази? на 10 %?

6.4. Номінальна вартість акції 100 грн, облігації – 120 грн. Дивіденди на акцію за рік складають – 12 грн, відсоток за облігацією – 10 %.

Норма банківського проценту по депозитам – 8 %, за кредитами – 12 %.
Визначте курс акції та облігації.

6.5. На виробничі споруди витрачено 150 млн грн, на обладнання 92 млн грн, на сировину і паливо – 25 млн грн. Органічна побудова виробництва дорівнює 3 : 1. Оборот основного капіталу проходить за 10 років, оборотний капітал робить три обороти на рік. Визначте капітал авансований і річні витрати виробництва.

6.6. На виробничі споруди підприємець авансував 260 тис. грн, на купівлю машин – 90 тис. грн, на паливо – 45 тис. грн, на обладнання – 190 тис. грн, на заробітну плату робітників з штучною оплатою – 45 тис. грн, на сировину – 6 тис. грн, на транспортні засоби – 14 тис. грн, на напівфабрикати – 16 тис. грн, на заробітну плату з погодинною оплатою – 13 тис. грн. Визначте вартість основного й оборотного капіталу, постійного і змінного капіталу, органічну побудову капіталу.

6.7. Авансовано на виробничі споруди – 300 тис. грн, строк їхньої служби – 30 років; авансовано на обладнання – 70 тис. грн, строк служби – сім років; на заробітну плату – 10 тис. грн, виплачується один раз на місяць; на сировину і паливо – 20 тис. грн, купуються три рази на рік. Підприємство виробляє 100 тис. одиниць продукції на рік. Визначте: капітал авансований, річні витрати виробництва, витрати на одиницю продукції, кількість оборотів капіталу на рік.

6.8. Підприємець придбав верстат за 230 тис. грн. Строк його роботи – 10 років. Через чотири роки він морально застарів. Вартість подібних верстатів залишилася незмінною, а продуктивність праці зросла у два рази. Визначте суму збитків від морального зношування. Який це вид морального зношування?

6.9. Підприємець придбав обладнання за 100 тис. грн. Строк служби – 10 років. Через вісім років було випущено нове обладнання, з тим самим строком служби й продуктивністю, але вартістю – 80 тис. грн. Визначте суму збитків від морального зношування. Який це вид морального зношування?

6.10. Підприємець купив нове обладнання вартістю 450 тис. грн. Яке має строк служби – 15 років, а продуктивність – 60 тис. одиниць продукції на рік. Через 12 років випустили аналогічне обладнання, тієї самої вартості, з таким же строком служби, але продуктивністю – 75 тис. одиниць продукції на рік. Визначте: суму збитків від морального зношування, залишкову вартість старого обладнання через 12 років.

6.11. На виробничі споруди підприємець авансував 300 тис. грн, на купівлю машин – 400 тис. грн, на паливо – 20 тис. грн, на обладнання – 500 тис. грн, на заробітну плату робітників з штучною оплатою – 50 тис. грн, на сировину – 40 тис. грн, на транспортні засоби – 18 тис. грн, на напів-фабрикати – 16 тис. грн, на заробітну плату з погодинною оплатою – 30 тис. грн. Визначте вартість капіталу авансованого, основного і оборотного капіталу, постійного і змінного капіталу.

Методичні рекомендації до практичних завдань

Для вирішення практичного завдання 6.4 необхідно скористатись прикладом вирішення 6.1. Для вирішення практичного завдання 6.3 необхідно скористатись прикладом вирішення 6.2.

Виконуючи практичні завдання 6.5 – 6.7, 6.11, необхідно скористатись теоретичним матеріалом щодо сутності капіталу авансованого, основного та оборотного капіталу. Скористайтеся наступними формулами:

$$\text{Капітал авансований} = \text{основний} + \text{оборотний}, \quad (6.5)$$

$$\text{Капітал авансований} = \text{постійний} + \text{змінний}, \quad (6.6)$$

$$\text{Річні витрати} = \frac{\text{Основний капітал}}{\text{Строк служби}} + \frac{\text{Оборотний капітал}}{\text{Кількість оборотів оборотного капіталу на рік}} \times \text{Кількість оборотів оборотного капіталу на рік}, \quad (6.7)$$

$$\text{Витрати на 1 одиницю продукції} = \frac{\text{Річні витрати}}{\text{Кількість одиниць продукції на рік}}, \quad (6.8)$$

$$\text{Кількість оборотів капіталу на рік} = \frac{\text{Річні витрати}}{\text{Капітал авансований}}. \quad (6.9)$$

Виконуючи практичні завдання 6.8 – 6.10, необхідно скористатись теоретичним матеріалом щодо сутності амортизації основного капіталу та фізичного і морального зношування. Вирішення цих завдань потребує визначення амортизації на одиницю продукції старого і нового обладнання та їх зіставлення. Скористайтеся наступними формулами:

$$A_{\text{річна}} = \frac{\text{Первісна вартість}}{\text{Строк служби}}, \quad (6.10)$$

$$A_{\text{на 1 одиницю продукції}} = \frac{A_{\text{річна}}}{\text{Кількість одиниць продукції на рік}}. \quad (6.11)$$

Для визначення збитків від морального зношування треба різницю в амортизації на одну одиницю продукції нового і старого обладнання помножити на річну продуктивність старого обладнання (кількість одиниць продукції на рік) та на кількість років протягом яких відбувається моральне зношування.

Тематика есе

1. Види підприємств в Україні.
2. Напрямки економічного зростання в Україні.

Запитання для самодіагностики

1. Які типи підприємств існують в Україні? У чому ви бачите переваги малих підприємств перед великими?
2. У чому полягає розходження між поглядами економістів на категорію "капітал"?
3. Як розраховується остаточно вартість основних фондів підприємства?
4. Чим характеризується фізичне і моральне зношення капіталу?
5. Чим відрізняється кругообіг капіталу від обігу капіталу?
6. Назвіть основні стадії кругообігу капіталу.
7. Що таке підприємницька діяльність? Які види підприємницької діяльності заборонені в Україні?
8. Що таке підприємницький дохід? Чи є він основною метою кожного суб'єкта підприємницької діяльності в ринковій економіці?
9. У чому полягає сутність оборотного капіталу?
10. Що являє собою основний капітал, як його відрізнити від оборотного?

Евристичні завдання

1. Прибуток підприємства після оплати податку на прибуток розподіляється на дві частини: фонд споживання – це частина прибутку, яку отримують співвласники у вигляді дивідендів, попередньо заплативши податок на дивіденди, та фонд накопичення – це частина прибутку, яка залишається в розпорядженні підприємства. Деякі економісти наполягають на заміні цієї системи оподаткування на податок на виведений

капітал, тобто підлягати оподаткуванню повинна тільки та частина прибутку, яка виплачується у вигляді дивідендів. Як ви вважаєте, дана пропозиція в змозі стимулювати розвиток економіки? І як це відобразиться на величині державного бюджету?

2. Прискорена амортизація збільшує розміри амортизаційних відрахувань і зменшує чистий прибуток. Проте підприємці зацікавлені у ній. Чому?

Тема 7. Конкуренція і монополія

7.1. Конкуренція та її сутність.

7.2. Моделі ринків.

Метою вивчення теми є формування у студентів знань щодо сутності конкуренції, її основних видів, а також вмінь та навичок з аналізу різних моделей ринку і взаємозв'язку конкуренції та ціноутворення.

Практичні завдання

Визначте, яке з положень правильне, а яке помилкове. Відповідь поясніть.

7.1. Фірма монополіст має контроль над обсягом і ціною.

7.2. Трести, концерни, синдикати, картелі, конгломерати – це форми природних монополій.

7.3. Завдяки міжгалузевій конкуренції встановлюється ринкова вартість на однотипні товари, які мають однакову якість.

7.4. За причинами виникнення монополії класифікуються на чисті і абсолютні.

7.5. На ринку олігополії діє один товаровиробник, який повністю контролює обсяг пропозиції товарів або послуг.

7.6. Горизонтальна інтеграція – це об'єднання підприємств однієї галузі промисловості.

7.7. На ринку монополії існує величезна кількість фірм, які не можуть впливати на ціни товарів і послуг.

7.8. Недосконала конкуренція – це ситуація на ринку, коли ніхто з товаровиробників не може впливати на ціну.

7.9. Міжгалузєва конкуренція – це конкуренція між підприємцями різних галузей за вплив на ціну товару.

7.10. Однією з особливостей ринку вільної конкуренції є стихійне встановлення цін.

7.11. У сучасному світі панує недосконала конкуренція.

7.12. Штучна монополія виникає на основі змови або ж усунення конкурентів.

7.13. Одним із напрямів дії конкуренції є стимулювання НТП та підвищення ефективності виробництва.

7.14. Перелив капіталу в економіці сприяє тому, що відсутні галузі, які постійно приносять найбільший або найменший прибуток.

Тематика есе

1. Монополії: їх переваги та недоліки.
2. Антимонопольне законодавство в Україні та світі.

Евристичні завдання

1. Проаналізуйте за критеріями різницю між двома моделями ринку, заповніть таблицю. Відповідь обґрунтуйте.

Критерії розмежування	Ринок монополії	Ринок вільної конкуренції
Кількість фірм, що постачають товари на ринок		
Свобода входу підприємства на ринок та виходу з нього		
Участь фірм у контролі над ринковою ціною та обсягом виробництва		
Наведіть приклади		

2. Проаналізуйте за критеріями різницю між двома моделями ринку, заповніть таблицю. Відповідь обґрунтуйте.

Критерії розмежування	Ринок олігополії	Ринок монополістичної конкуренції
Кількість фірм, що постачають товари на ринок		
Свобода входу підприємства на ринок та виходу з нього		
Участь фірм у контролі над ринковою ціною та обсягом виробництва		
Приклади		

3. Знайдіть відповідність щодо основних категорій і понять конкуренції

№ п/п	Базовий термін	Літера	Визначення
1	Конкуренція	А	Економічна ситуація, коли підприємство або об'єднання підприємств виробляє та постачає на ринок таку частину продукції, яка дає йому можливість впливати на ціну
2	Внутрішньогалузева конкуренція	Б	Конкуренція між підприємствами різних галузей за найбільш прибутковий вклад капіталу
3	Міжгалузева конкуренція	В	Конкуренція між підприємствами одної галузі за кращі умови виробництва та реалізації своєї продукції
4	Міжнародна конкуренція	Г	Конкуренція між підприємствами різних галузей за найбільш прибутковий вклад капіталу
5	Досконала конкуренція	Д	Змагання економічних суб'єктів за найбільш вигідні умови господарювання, за досягнення кращих результатів, за отримання максимального прибутку
6	Недосконала конкуренція	Е	Конкуренція між підприємствами одної галузі за кращі умови виробництва та реалізації своєї продукції

Тема 8. Економічне зростання. Макроекономічна нестабільність

- 8.1. Показники розвитку економіки.
- 8.2. Економічне зростання і економічний розвиток.
- 8.3. Циклічний розвиток економіки.
- 8.4. Зайнятість та безробіття.

Метою вивчення теми є формування у студентів знань щодо сутності економічного зростання й економічного розвитку, процесу циклічних коливань, рівня зайнятості та рівня фактичного безробіття.

Практичні завдання

8.1. У таблиці наведено абсолютні показники реального ВВП в країні А за останні 10 років (в млрд дол. США):

Показник	Роки									
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
ВВП	102	130	137	120	90	95	115	118	122	143

Визначить рівень зростання ВВП:

а) у відсотках до кожного попереднього періоду;

б) у відсотках за весь період (10 років).

Приклад вирішення практичного завдання 8.1

ВВП – це вартість всіх кінцевих продуктів вироблених на території даної країни як резидентами, так і нерезидентами за певний період.

а) для розрахунку динаміки ВВП у відсотках до кожного попереднього періоду використовується наступна формула:

$$\text{Темп росту ВВП} = \frac{\text{ВВП досліджуваного періоду}}{\text{ВВП базового періоду}} \times 100 \%. \quad (8.1)$$

Базовий період – це період, який обрано в якості бази порівняння, тобто

$$\text{Темп росту ВВП (2 року)} = \frac{\text{ВВП (2 року)}}{\text{ВВП (1 року)}} \times 100 \% = \frac{130}{102} \times 100 \% = 127 \%;$$

$$\text{Темп росту ВВП (3 року)} = \frac{\text{ВВП (3 року)}}{\text{ВВП (2 року)}} \times 100 \% = \frac{137}{130} \times 100 \% = 105 \%$$

тощо.

Показник	Роки									
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
ВВП	102	130	137	120	90	95	115	118	122	143
Темп росту ВВП (%)	–	127	105	88	75	105	121	103	103	117

б) Визначення динаміки ВВП у відсотках за весь період (10 років) можна зробити двома методами:

перший метод заснований на використанні формули 8.1, де в якості досліджуваного періоду використовується показник 10 року, а в якості бази порівняння – показник 1 року:

$$\begin{aligned} \text{Темп росту ВВП (за 10 років)} &= \frac{\text{ВВП (10 року)}}{\text{ВВП (1 року)}} \times 100 \% = \\ &= \frac{143}{102} \times 100 \% = 140 \%. \end{aligned}$$

Другий метод дозволяє визначити динаміку за певний період на основі відносних показників (темтів росту до попереднього періоду), для цього треба визначені в пункті "а" темпи росту помножити у вигляді коефіцієнтів, та помножити на 100 %:

$$\text{Темп росту ВВП (за 10 років)} = 1,27 \times 1,05 \times 0,88 \times 0,75 \times 1,05 \times 1,21 \times 1,03 \times 1,03 \times 1,17 \times 100 \% = 140 \%$$

8.2. Ринок праці двох країн С і К характеризується показниками наданими в таблиці:

Країна	Чисельність населення (млн осіб)	Чисельність безробітних (млн осіб)	Чисельність пенсіонерів (млн осіб)	Чисельність дітей до 15 років (млн осіб)	Природний рівень безробіття (%)
С	340	22	55	31	7
К	282	15	12	28	6

Визначте, в якій країні вищий фактичний рівень безробіття та більші втрати ВВП внаслідок безробіття.

Приклад вирішення практичного завдання 8.2

Фактичний рівень безробіття визначається за формулою:

$$\text{Фактичний рівень безробіття} = \frac{\text{Безробітні}}{\text{Економічно активне населення}} \times 100 \% \quad (8.2)$$

Кількість економічно активного населення розраховується як різниця між всім населенням і кількістю економічно неактивного населення, до якого, за умовами завдання, відносяться пенсіонери й діти до 15 років:

$$\text{Економічно активне населення} = \text{Все населення} - \text{Пенсіонери} - \text{Діти до 15 років,}$$

таким чином вищий рівень фактичного безробіття буде в країні С:

$$\text{Фактичний рівень безробіття (С)} = \frac{22}{340 - 55 - 31} \times 100 \% = 8,66 \%$$

$$\text{Фактичний рівень безробіття (К)} = \frac{15}{282 - 12 - 28} \times 100 \% = 6,2 \%$$

Втрати ВВП розраховуються за законом Оукена: перевищення природного рівня безробіття на 1 % призводить до втрати ВВП в розмірі 2,5 % від його потенційного рівня.

Перевищення природного рівня безробіття складає:

Для країни С = Фактичний рівень – Природний рівень = 8,66 % – 7 % = 1,66 %;

Для країни К = Фактичний рівень – Природний рівень = 6,2 % – 6 % = 0,2 %.

Втрати ВВП:

Втрати ВВП (С) = 1,66 % × 2,5 = 4,15 %;

Втрати ВВП (К) = 0,2 % × 2,5 = 0,5 %;

Отже, більші втрати ВВП будуть в країні С.

8.3. Населення країни А – 50 млн осіб, населення країни В – 62 млн осіб. Чисельність безробітних в країні А – 2 млн осіб, в країні В – 3,2 млн осіб. Чисельність пенсіонерів в країні А – 15,3 млн осіб, в країні В – 16,8 млн осіб; діти у віці до 15 років у країні А складають 9,6 млн осіб, в країні В – 11 млн осіб:

а) у якій країні фактичний рівень безробіття вищий;

б) який обсяг недовиробленого ВВП у відсотках та абсолютних одиницях (гривнях) буде в обох країнах, якщо відомо, що рівень фрикційного безробіття в обох країнах складає 2 %, циклічного – 3 %, розмір потенційного ВВП в країні А – 800 млрд грн, в країні В – 100 млрд грн.

8.4. До кожної причини звільнення з роботи підберіть відповідний вид безробіття:

№ п/п	Причина звільнення з роботи	Позначення	Вид безробіття
1	У зв'язку з банкрутством підприємства	А	Фрикційне
2	За власним бажанням	Б	Структурне
3	У зв'язку з впровадженням нового автоматизованого обладнання	В	Циклічне

8.5. Ситуація повної зайнятості існує в країні де фактичний рівень безробіття дорівнює:

- а) фрикційному;
- б) циклічному;
- в) природному;
- г) структурному;
- д) нулю.

8.6. У країні все населення складає 10 млн осіб, з них, діти до 15 років – 2 млн осіб, пенсіонери – 3 млн осіб, зайняті – 4 млн осіб. Визначте фактичний рівень безробіття.

8.7. В країні чисельність населення складає 5 млн осіб, з них, діти до 15 років – 1,5 млн осіб, пенсіонери – 2,1 млн осіб, безробітні – 0,12 млн. осіб, зайняті неповний робочий день – 0,35 млн осіб. Визначте:

- а) фактичний рівень безробіття;
- б) природний рівень безробіття, якщо за цей період рівень структурного безробіття дорівнював – 2,4 %, а циклічного – 2,6 %;
- в) обсяг втрат ВВП внаслідок безробіття.

8.8. Рівень фактичного безробіття в країні – 10,2 %, природного – 5,6 %. Потенційний ВВП – 165 млрд грош. од. Визначить втрати ВВП від циклічного безробіття.

8.9. Рівень фрикційного безробіття в країні – 3 %, структурного – 1 %, циклічного – 2 %. Потенційний ВВП – 200 млрд грош. од. Визначте втрати ВВП внаслідок безробіття.

8.10. Оберіть категорії населення, які належать до економічно неактивного:

- а) працюючі за кордоном;
- б) домогосподарки;
- в) особи, які проходять військову або альтернативну службу;
- г) особи, які припинили пошук роботи;
- д) особи, які забезпечують себе за рахунок доходу від власності.

8.11. У таблиці наведено абсолютні показники реального ВВП в країні А за останні вісім років (у млрд дол. США):

Показник	Роки							
	1	2	3	4	5	6	7	8
ВВП	100	112	118	120	90	92	89	86

Визначте динаміку ВВП:

- а) у відсотках до кожного попереднього періоду;
- б) у відсотках за весь період (вісім років).

8.12. Усе населення країни складає – 62,5 млн осіб. Економічно активне населення – 80 % від усього населення. Один зайнятий виробляє за рік продукції на 5 тис. грош. од. Фактичний ВВП країни – 190 млрд грош. од. Природний рівень безробіття – 6 %. Визначить фактичний рівень безробіття та рівень циклічного безробіття.

Методичні рекомендації до практичних завдань

Для вирішення практичного завдання 8.11 необхідно скористатись прикладом вирішення 8.1. Для вирішення практичних завдань 8.3, 8.6 – 8.9, 8.12 необхідно скористатись прикладом вирішення 8.2 та теоретичним матеріалом щодо визначення фактичного рівня безробіття (формула 8.2), сутності природного безробіття та економічних наслідків безробіття.

Виконуючи практичні завдання 8.4, 8.5, 8.10, необхідно скористатись теоретичним матеріалом щодо сутності та видів безробіття, основ розподілу населення на економічно активне і неактивне.

Тематика есе

1. Вплив світових криз на економіку України.
2. Трудова міграція та безробіття в Україні.

Запитання для самодіагностики

1. Чому валовий внутрішній продукт є найбільш важливим індикатором розвитку економіки? Які існують певні недоліки розрахунку ВВП?
2. Розкрийте сутність та поняття економічного зростання та співвідношення економічного зростання з економічним розвитком.
3. Види та типи економічного зростання.
4. Що являє собою циклічний розвиток економіки?
5. Як відрізнити циклічні коливання економіки від нециклічних?
6. Охарактеризуйте, що відбувається в економіці на різних фазах економічного циклу.
7. Чим відрізняються причини короткострокових, середньострокових і довгострокових економічних циклів?
8. Назвіть параметри працездатного віку за законодавством України і за нормами Міжнародної організації праці.

9. Що являє собою природний рівень безробіття? Як він пов'язаний з ситуацією повної зайнятості в економіці?
10. Охарактеризуйте фрикційне, структурне і циклічне безробіття.

Евристичні завдання

1. Зробіть дослідження динаміки реального ВВП України з 90-х років ХХ ст. до сьогодні. Визначте: кількість економічних циклів що вже відбулись, їх тривалість, рівень падіння і зростання ВВП, роки найбільших економічних криз, в якій фазі циклу економіка України знаходиться зараз.
2. Найбільша остання світова економічна криза відбулась в 2007 – 2008 рр. в США, та отримала назву "Іпотечна криза". Дослідить її причини та запропонуйте комплекс дій, який могла би застосувати держава для недопущення її виникнення.

Тема 9. Господарський механізм та основні напрями регулювання економіки

- 9.1. Господарський механізм, його сутність та елементи.
- 9.2. Фінансова система. Зміст, структура та функції фінансів.
- 9.3. Податкова система та фіскальна політика.
- 9.4. Грошово-кредитна система.

Метою вивчення теми є формування у студентів знань щодо структури господарського механізму та державного регулювання економіки, а також вмінь та навичок аналізу фінансової, податкової та грошово-кредитної систем держави.

Практичні завдання

Визначте, яке з положень правильне, а яке помилкове. Відповідь поясніть.

- 9.1. Дж. Кейнс вважав, що держави повинні збільшувати витрати, робити інвестиції для зросту сукупного попиту.
- 9.2. Необхідність державного регулювання економіки пов'язано з розширеним виробництвом.
- 9.3. Перерозподіл доходів та забезпечення соціальних гарантій на працю не є функцією держави.

9.4. Економічною функцією держави є підприємницька діяльність.

9.5. Суб'єкти державного регулювання – це держава, фірми та підприємства.

9.6. Об'єктами державного регулювання є процеси, відносини, галузі та сфери економіки.

9.7. Методи державного регулювання – методи прямого та непрямого регулювання.

9.8. За ознакою організаційно-інституціональною розрізняють адміністративні, економічні та інституціональні методи державного регулювання.

9.9. Фінансова політика здійснюється за допомогою фіскальної політики.

9.10. Національний банк – основний суб'єкт грошово-кредитної політики.

9.11. Ставка проценту – це процент, під який Національний банк надає кредити комерційним банкам.

9.12. Розрізняють директивне та індикативне планування.

9.13. Коли держава розробляє плани та прогнози, то це є прикладом мікроекономічного планування.

9.14. Господарський механізм містить і сукупність організаційно-економічних відносин, і організаційно-управлінський аспект продуктивних сил.

9.15. Основними засобами короткострокового регулювання держави не є: податкова політика, кредитна політика, регулювання цін і доходів, державні замовлення.

9.16. Знайдіть у таблиці відповідні основні категорії і поняття господарського механізму та державного регулювання економіки.

Таблиця

№ п/п	Базовий термін	Літера	Визначення
1	2	3	4
1	Господарський механізм	А	Теорія регульованого капіталізму
2	Державне регулювання	Б	Теорія свободи підприємництва
3	Кейнсіанство	В	Методи регулювання економіки
4	Неолібералізм	Г	Сукупність організаційних структур і форм господарювання, методів управління та правових норм, за допомогою яких суспільство (держава) додержується об'єктивних вимог економічних законів з урахуванням конкретної ситуації в економіці

Закінчення таблиці

1	2	3	4
5	Держава виконує економічні функції державного регулювання	Д	Система засобів, які здійснюють державні установи для стабілізації економіки та забезпечення стабільного розвитку
6	Суб'єкти державного регулювання	Е	Нормативи, ціни ліміти, квота
7	Об'єкти державного регулювання	Є	Норма банківських резервів, облікова ставка
8	Методи прямого державного регулювання	Ж	Держава та державні установи, недержавні суспільні організації
9	Методи непрямого регулювання	З	Економічні процеси, відносини, галузі, сфери, які потребують допомоги держави
10	Інституціональні методи державного регулювання	И	Фінансові, грошово-кредитні, програмування
11	Економічні методи державного регулювання	І	Регулювання співвідношення мінімальної заробітної плати, допомога з безробіття, податки
12	Адміністративні методи державного регулювання	Ї	Заходи заборони, примусу, дозволу
13	Фактори державного регулювання, які забезпечують економічну стабільність та процес розширеного відтворення	Й	Охорона природи, забезпечення ефективного попиту, виробництво суспільних товарів, боротьбі з монополіями, розвиток збиткових галузей, необхідних суспільству
14	Фактори державного регулювання, пов'язані з рішенням проблем ринкового розвитку	К	Забезпечення антициклічного розвитку економіки, регулювання макроекономічної рівноваги та грошового обігу, боротьба з інфляцією, стимулювання довгострокового економічного розвитку
15	Фактори державного регулювання, пов'язані з рішенням соціальних проблем	Л	Розробка господарського, антимонопольного законодавства, перерозподіл доходів, забезпечення соціальних гарантій на працю, виробництво та реалізація продукції на державних підприємствах
16	Фактори державного регулювання, пов'язані з рішенням проблем ринкового розвитку	М	Підтримка повної зайнятості населення, боротьба зі збитковим безробіттям, підтримка соціально незахищених верств населення з урахуванням перерозподілу доходів

Тематика есе

1. Фіскальна та грошово-кредитна політика держави.
2. Проблеми стабільності податкової системи в Україні.

Евристичні завдання

1. Визначте прямі та непрямі податки: акциз, податок на додану вартість, податок на цінні папери, мито, податок на спадщину, прибутковий податок, податок на золоті вироби, податок на прибуток корпорацій, податок на дарування будівлі, податок на землю. Відповідь оформіть у вигляді таблиці.

2. Визначте адміністративні та економічні інструменти державного регулювання економіки: організаційно-структурна перебудова, плановий виробничий контракт з підприємством, забезпечення паливними та природними ресурсами, нормативи, ліцензії, квоти, державні стандарти, санкції, ціни, регулювання ставок податків, надавання державою довгострокових кредитів великим корпораціям, виділення субсидій окремим підприємствам, грошова емісія, директивне планування, прогнозування і програмування, індикативне планування, обслуговування державного боргу Центральним банком, регулювання відсоткової ставки та норми обов'язкових резервів комерційних банків, регулювання зарплати, антимонопольне регулювання, валютне регулювання. Відповідь оформіть у вигляді таблиці. Які інструменти є більш дієвими для сучасної економіки України? Відповідь обґрунтуйте та проілюструйте прикладами з економічної практики.

3. На думку багатьох економістів, державне регулювання необхідно, перш за все, у таких сферах, як підтримка конкурентного середовища, забезпечення загальноекономічної стабільності, соціальне забезпечення та збалансованість, подолання криз на макрорівні. Які сфери державного регулювання економіки України виділили б ви? Відповідь обґрунтуйте.

Тема 10. Світове господарство. Економічні аспекти глобальних проблем

10.1. Світове господарство: сутність, основні риси, структура та етапи становлення.

10.2. Світогосподарські зв'язки та їх форми.

10.3. Основні глобальні проблеми сучасності. Глобалізація економіки.

10.4. Проблеми інтеграції України у світове господарство.

Метою вивчення теми є формування у студентів знань щодо основних рис, структури та етапів становлення світового господарства, а також вмінь та навичок із виявлення необхідності посилення світогосподарських зв'язків; опанування основних форм міжнародних економічних відносин; обчислення абсолютних і порівняльних переваг у міжнародній торгівлі; розгляд основних проблем сучасності; виявлення можливих шляхів вирішення глобальних проблем.

Практичні завдання

10.1. Визначте, яка з країн має абсолютні, а яка відносні переваги, використовуючи такі дані:

Країна	Печиво	Цукерки
А	4	3
Б	1	2

Приклад розв'язання задачі 10.1

У даному прикладі країна А має абсолютні переваги і у виробництві печива, і у виробництві цукерок. У той же час для виробництва відносні переваги має країна А, оскільки альтернативні витрати нижчі, ніж в країні Б:

Альтернативні витрати = Витрати часу на виробництво товару/Витрати часу на виробництво альтернативного часу.

Після відповідних розрахунків отримаємо:

Країна	Альтернативні витрати на виробництво печива	Альтернативні витрати на виробництво цукерок
А	3/4	4/3
Б	2/1	1/2

У виробництві цукерок відносні переваги країни Б, яка має нижчі відносні витрати. Отже, країна А має спеціалізуватися на виробництві печива, а країна Б – на виробництві цукерок.

10.2. Використовуючи дані таблиці, визначте яка країна має абсолютні переваги, а яка порівняльні у виробництві: а) соняшникової олії; б) кукурудзяної олії. Відповідь підтвердьте розрахунками.

Країна	Кількість годин, необхідних для виробництва одиниці продукції	
	соняшникова олія	кукурудзяна олія
А	7	8
Б	10	9

Визначте, яке з положень правильне, а яке помилкове. Відповідь поясніть.

10.3. Об'єктивною основою формування світового господарства є суспільний поділ праці.

10.4. Міжнародна спеціалізація – це економічне відокремлення товаровиробників і їх спеціалізація країн на виробництві певного виду продукції.

10.5. Транснаціональні корпорації є суб'єктами світового господарства.

10.6. Характерною ознакою сучасного світового господарства є нерівномірність економічного розвитку країн світу.

10.7. Суб'єктами міжнародних економічних відносин є фізичні та юридичні особи.

10.8. Монополії не є суб'єктами міжнародних економічних відносин.

10.9. Терміни "глобалізація" та "інтернаціоналізація" є синонімами.

10.10. Інтернаціоналізація передбачає не лише тісну економічну співпрацю між підприємствами різних країн, але й посилення правових, політичних, культурних зв'язків між країнами.

10.11. Об'єктивною основою економічної інтеграції є підвищення ступеня відкритості національних економік.

10.12. У сучасних умовах до країн, що розвиваються, можна віднести Бангладеш, Бірму, Мозамбік, Нову Гвінею, Пакистан.

Тематика есе

1. Глобалізація: її переваги та недоліки.
2. Проблеми інтеграції України в світове господарство.

Евристичні завдання

1. Процеси, що ведуть до економічної інтеграції, можна відтворити наступною схемою: розвиток продуктивних сил – міжнародний поділ праці – інтернаціоналізація виробництва і капіталу – економічна інтеграція. Проаналізуйте взаємозв'язки між цими процесами та проілюструйте прикладами з економічної практики. Відповідь обґрунтуйте.

2. Проаналізуйте основні закономірності розвитку світового господарства на сучасному етапі. Визначте ключові чинники, що на нього впливають. Відповідь обґрунтуйте.

3. Охарактеризуйте основні форми міжнародної світової міграції на сучасному етапі розвитку та проаналізуйте їх особливості. Відповідь обґрунтуйте та проілюструйте прикладами з економічної практики.

4. Назвіть основні глобальні проблеми. Наведіть приклади із реального життя, що характеризують соціально-економічні наслідки цих проблем.

5. Визначте основні чинники, які впливають на глобальну продовольчу проблему. Назвіть основні шляхи її вирішення.

6. Проаналізуйте вплив транснаціональних корпорацій на глобалізаційні процеси в світі та дайте обґрунтовану оцінку.

Рекомендована література

Основна

1. Базилевич В. Д. Макроекономіка: практикум : навч. посібн. / В. Д. Базилевич, К. С. Базилевич, Л. О. Баластрик ; за ред. В. Д. Базилевича. – 2-ге вид., переробл. і доп. – Київ : Знання, 2010. – 550 с.

2. Економічна теорія : навч. посібник / В. П. Решетило, Г. В. Стадник, Н. В. Можайкіна та ін. ; за заг. ред. В. П. Решетило ; Харк. нац. ун-т міськ. госп-ва ім. О. М. Бекетова. – Харків : ХНУМГ, 2014. – 290 с.

3. Економічна теорія: Політекономія : підручник / за ред. В. Д. Базилевича ; Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. – 9-те вид., доповн. – Київ : Знання, 2014. – 710 с.

4. Економічна теорія: навч. посіб. / О. В. Стефанишин, М. В. Квак, М. В. Кічурчак, М. І. Терехух ; Львів. нац. ун-т ім. І. Франка. – Львів, 2015. – 335 с.

5. Макроекономіка. Мультимедійний навчальний посібник / М. С. Бріль, О. М. Кліменко, М. А. Мащенко та ін. – Харків : ХНЕУ ім. С. Кузнеця, 2019. – 705 с.

6. Макроекономіка : навч. посіб. / О. М. Кліменко, О. М. Крюкова, В. М. Філатов та ін. ; під заг. ред. О. М. Кліменко. – Харків : ВД "Інжек", 2011. – 250 с.

7. Макроекономіка : учеб. пособ. / Е. Н. Клименко, О. Н. Крюкова, М. А. Мащенко и др. – Харьков : ИД "ИНЖЭК", 2011. – 200 с.

8. Основи економічної теорії : підручник / за ред. Ю. В. Ніколенка. – 3-тє вид. – Київ : ЦУЛ, 2003. – 540 с.

9. Сірко А. В. Економічна теорія. Політекономія [Текст]: навч. посіб. / А. В. Сірко. – Київ : ЦУЛ, 2014. – 416 с.

Додаткова

10. Дорнбуш Р. Макроэкономика / Р. Дорнбуш, С. Фишер. – Москва : Научная книга, 2004. – 632 с.

11. История экономики и экономической мысли : учебн. пособ. / под ред. В. М. Филатова. – Харьков : ИД "ИНЖЕК", 2012. – 328 с.

12. Кейнс Дж. М. Общая теория занятости, процента и денег / Дж. М. Кейнс ; пер. с англ. – Москва : Прогресс, 1978. – 488 с.

13. Клименко Е. Н. Макроэкономика : учеб. пособ. для самостоятельного изучения дисциплины для иностранных студентов всех направлений подготовки / Е. Н. Клименко, О. Н. Крюкова, М. С. Бриль. – Харьков : ХНЕУ им. С. Кузнецца, 2015. – 220 с.

14. Макконнел К. Р. Экономикс. Принципы, проблемы и политика / К. Р. Макконнел, С. Л. Брю. – 16-е изд. – Москва : Инфра-М, 2007. – 960 с.

15. Олійник О. В. Зовнішнє оцінювання (підготовка). Основи економіки: репетитор / О. В. Олійник. – Харків : Факт, 2008. – 256 с.

16. Олійник О. В. Олімпіадні завдання з економіки : збірник / О. В. Олійник, І. Є. Тимченко. – Харків : Веста ; Вид. "Ранок", 2007. – 400 с.

Інформаційні ресурси

17. Сайт державної служби статистики України. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua>.

18. Сайт Міністерства доходів і зборів України. – Режим доступу : <http://minrd.gov.ua/ru>.

19. Сайт Міністерства фінансів України. – Режим доступу : <http://www.minfin.gov.ua>.

20. Сайт Національного банку України. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://bank.gov.ua>.

21. Статистика України : науковий журнал [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.ukrstat.gov.ua.

Зміст

Вступ.....	3
Змістовий модуль 1. Загальні питання сучасної економіки	4
Тема 1. Введення в економічну теорію.....	4
Тема 2. Економічна система та закони її розвитку.....	6
Тема 3. Організація виробництва.....	12
Тема 4. Виробництво та його ефективність.....	14
Тема 5. Ринок: сутність, функції. Механізм функціонування ринку.....	17
Змістовий модуль 2. Економічні основи господарювання	19
Тема 6. Домогосподарство в системі економічних відносин. Підприємство як товаровиробник	19
Тема 7. Конкуренція і монополія	25
Тема 8. Економічне зростання. Макроекономічна нестабільність..	27
Тема 9. Господарський механізм та основні напрями регулювання економіки.....	33
Тема 10. Світове господарство. Економічні аспекти глобальних проблем.....	36
Рекомендована література.....	39
Основна	39
Додаткова.....	40
Інформаційні ресурси	40

НАВЧАЛЬНЕ ВИДАННЯ

ЕКОНОМІЧНА ТЕОРІЯ

**Методичні рекомендації
до практичних робіт
для студентів усіх спеціальностей
першого (бакалаврського) рівня**

Самостійне електронне текстове мережеве видання

Укладачі: **Пивавар** Ірина Володимирівна
Лісна Ірина Федорівна
Шифріна Надія Ігорівна

Відповідальний за видання *М. А. Мащенко*

Редактор *О. В. Анацька*

Коректор *О. В. Анацька*

План 2020 р. Поз. № 109 ЕВ. Обсяг 42 с.

Видавець і виготовлювач – ХНЕУ ім. С. Кузнеця, 61166, м. Харків, просп. Науки, 9-А

*Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до Державного реєстру
ДК № 4853 від 20.02.2015 р.*